

## BİBLİYOGRAFYA:

Kâsânî, *Bedâ'îc*, VII, 142-168; İbn Rüşd, *Bî-dâyetü'l-müctehid*, II, 108-168, 287-295; Ebû Muhammed b. Gânim el-Bağdâdî, *Mecma'u'd-đamânât*, Beyrut 1407/1987, s. 117-164; İbnü'l-Hümâm, *Fetħu'l-kadîr*, IX, 315-367; X, 306-336; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), VI, 188-213, 592-611; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, md. 168-341; *Mecelle*, metin içinde geçen md.ler; Emile Tyan, *Le System de la responsabilité delictuelle en droit musulman*, Beyrut 1926; Subhî Mahmesânî, *en-Nazariyyetü'l-âmmeh li'l-mücebât ve'l-ukûd*, Beyrut 1948, I, II; Senhürî, *Meşâdirü'l-hak*, tür.yer.; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara 1958, tür.yer.; Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, Paris 1965, I, 157-168; Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, I, 288-567; III, 7-228; Chafik Chehata, *Théori générale de l'obligation en droit musulman hanéfite*, Paris 1969, tür.yer.; Ali el-Hafîf, *eđ-Damân fi'l-fıkhü'l-İslâmî*, Kahire 1971, I, 40-256; M. Ebû Zehre, *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-akd*, Kahire 1977, s. 179-199; J. Schacht, *İslâm Hukukuna Giriş* (trc. Mehmet Dağ — Abdülkadir Şener), Ankara 1977, tür.yer.; Karaman, *İslâm Hukuku*, II; A. M. Delcambre, "Dayn", *EP<sup>2</sup> Suppl.* (İng.), I, 207; "İltizâm", *Mu.F.*, VI, 144-173.



M. ÂKİF AYDIN

## BORNEO

Malay-Endonezya  
takımadalarının en büyüğü.

736.561 km<sup>2</sup> yüzölçümü ile Grönland ve Yeni Gine'den sonra dünyanın üçüncü büyük adasıdır. Muson yağışlarının mart ve ekim ayları arasında gelmesi sebebiyle büyük bir kısmı yaprağını dökmeyen ağaçlardan oluşan ormanlarla kaplıdır. Adada 50 ton ağırlığındaki gemilerin gidip gelebildiği Kapuas, Barito, Mahakam ve Rajang gibi birçok nehir

Borneo



XIX. yüzyıl sonlarında adadan bir görünüşü (İÜ Ktp., Altbm. nr. 91.440) ve Kâtib Celebî'nin *Cihannüma* adlı eserinde Borneo adasını gösteren harita (İstanbul 1145, s. 131)

vardır. Bu nehirler güney ve güneybatı kesimlerinde bazı geniş bataklıklar meydana getirirler. Adanın dörtte bire yakın kısmı ovadır. Geri kalan kesimi genellikle yüksek ve engebeli olup üzerinde birçok dağ sıraları ve Sabah sınırları içindeki Kinabalu dağı (4102 m.) gibi ayrı ayrı dağlar yer alır; aralarında aktif volkan yoktur. Borneo'da çoğu sık ağaçlı ormanlarda olmak üzere orangutan, babun, çift boynuzlu gergedan, timsah, yaban öküzü, geyik ve pek çok küçük hayvanla çeşitli kuşlar yaşar. Toprak verimsizdir; başlıca ürünler arasında kereste, kara biber, kâfur, sagu, pirinç, hint kamışı ve kauçuk bulunur.

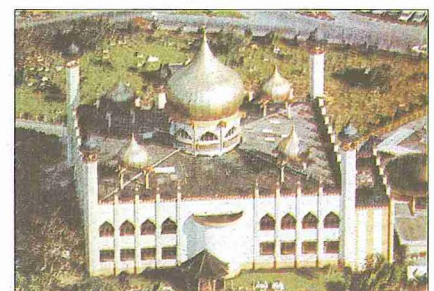
Borneo'nun yerli halkı Dayak soyundandır. Dayaklar karacı Dayak (Bidayuh) ve denizci Dayak (İban) olmak üzere iki gruba ayrılır. Adanın iç kesimlerinde karacı Dayaklar'ın Bajau, Penan, Murut, Kelabit, Bisayah, Dusun ve Kedayan gibi alt grupları, sahil kesimlerinde ise denizci Dayaklar'la Malaylı, Javalı, Bugili ve Çinli göçmenler yaşarlar. Borneo adası bugün Güneydoğu Asya'nın üç müslüman Malay devleti olan Brunei, Malezya ve Endonezya arasında paylaşılmıştır. Brunei adanın yaşayan en eski devletidir ve Borneo kelimesi de onun isminden alınmıştır. Bu müstakil devlet Borneo'nun Güney Çin denizindeki Brunei körfezine bakan kuzeybatı sahilinde yer

alır. Adanın kuzey ve kuzeybatısında da Malezya Federasyonu'nun doğu devletleri olan Sabah ve Saravak bulunur. Borneo'nun % 70'ini kaplayan Kalimantan bölgesi ise Endonezya'nın bir parçasıdır ve bu devletin dört eyaletini meydana getirir. Adanın toplam nüfusu 1984'te 10 milyonu aşmıştır.

Ticaret Borneo tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Hindistan, Çin ve Malay-Endonezya adalarıyla kurulan ilk ticarî ilişkiler, adanın bazı yerlerine Hinduizm'in ve Budizm'in girmesine sebep olmuştur. Her ne kadar ormanlık bölgelerde yaşayan bazı yerli kabileler uzun süre animizme bağlı kaldılarsa da daha sonraki dönemlerde yine deniz ticareti Arap ve Hint tüccarları vasıtasıyla İslâmiyet'in Malay-Endonezya takımadalarına ulaşmasını sağlamıştır. İslâmiyet Borneo'nun batı kesimlerine Sumatra ve Malay yarımadasından gelen Arap ve Malaylı tüccarlar, doğu kesimlerine Güney Sulavesi'den gelen Bugili ve Makassarlı tüccar ve gemi yapımcıları vasıtasıyla girmiş, Borneo'nun güneyindeki Bancermasin bölgesi ise XV. yüzyıl boyunca Cava'dan gelen müslüman davetçilerin faaliyetleri sonucu İslâmiyet'i benimsemiştir. Böylece İslâmiyet XVI. yüzyılın sonlarına doğru Borneo'nun bütün sahil kesimlerinde müşterek din haline gelmiş bulunuyordu. XVI-XIX. yüzyıllar arasında ise Portekizli, İspanyol, Hollandalı ve İngiliz sömürgeciler baharat ticareti yapmak amacıyla ve elmas veya altın bulmak umuduyla Borneo'ya geldiler.

Borneo'da kurulan ilk İslâm devleti Brunei Sultanlığı'dır (1405). Brunei Sultanlığı XV. yüzyıl boyunca çevredeki etkinliğini genişletti ve XVI. yüzyılın başlarında özellikle Sultan Bolkiah'ın altın çağında bütün Borneo'yu hâkimiyeti altına aldı. İslâmiyet Batı Borneo ve Gü-

Saravak'ın başşehri Kucüing'de merkez camii - Borneo adası





ney Filipin adalarına bu sultanlık vasıtasıyla yayılmıştır. 1521'de Portekizli seyyah Macellan'ın gemisi Victoria, Brunei Sultanlığı'nı ziyaret etti. Antonio Pigafetta, Brunei şehrini ve Sultan Bolkiah'ın sarayını etkili bir şekilde tasvir etmiştir. 1545'te Portekizliler Brunei ile ticaret anlaşması imzaladılar; yüzyılın sonlarında da Filipinler'deki Manila'da İspanyol koloni idaresi kuruldu. Bu yeni Avrupa kolonisi bölgede Brunei'in gücünün zayıflamasına sebep oldu ve giderek hâkimiyetini Mindanao ve Sulu takımadalarına yaydı. İspanyollar 1578 ve 1579'da Brunei'e saldırıya geçtiler. Bu saldırılar önceleri pek fazla etkili olmadıysa da XVI-XVII. yüzyıllar arasında Brunei doğu Borneo'nun üzerindeki siyasî hâkimiyetini tamamen kaybetti ve önce XVII. yüzyılda Vereenigde Oost-Indische Compagnie ile, XVIII. yüzyılın sonlarında da The British East India Company ile ilişki kurdu. XVI. yüzyıldan sonra Brunei'in siyasî şansının azalması üzerine Borneo'da Bancermasin, Kutei, Sukadana ve Sambas gibi bazı küçük İslâm sultanlıkları ortaya çıktı; 1772'de de Şerif Abdurrahman adındaki Hadramutlu bir Arap seyyah Pontianak Sultanlığı'nı kurdu. Güneydoğu Asya'da XVIII ve XIX. yüzyıllarda görülen İngiltere ve Hollanda arasındaki siyasî ve ticarî rekabetin sonucu olarak XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Vereenigde Oost-Indische Compagnie bu küçük devletleri koloni idaresi altına alarak Doğu ve Güney Borneo'yu, The British East India Company ise Brunei Sultanlığı aleyhine genişleyerek Kuzey ve Batı Borneo ile Labuan adasını ele geçirdiler. Bu olaylardan birkaç yıl önce ise güçsüz Brunei sultanı, Saravak'ın bir bölümünün valiliğini bu bölgede çıkan Dayak ayaklanmalarının bastırılmasında kendisine yardım eden Sir James Brooke adında zengin bir İngiliz'e

vermişti (1841). "Beyaz Racalar" denilen Brooke ailesi II. Dünya Savaşı'na kadar bir asır süreyle Saravak'ı yönetmiştir. James Brooke'dan sonra yeğeni Charles Brooke elli yıla yakın bir zaman Saravak'ın idaresini elinde tuttu. Charles Brooke 1880'lerde Kuzeydoğu Borneo'da iki küçük özel bölge içinde bırakılmış olan Brunei Sultanlığı'nın aleyhine Saravak toprağını genişletmek için her fırsattan faydalandı. 1895'te Miri bölgesinde petrol bulundu ve 1910'da üretime başlandı; kauçuk ekimine de 1905'te geçildi. Bu arada Kuzey Borneo'nun bazı toprakları Sulu sultanının karşı çıkmasına rağmen Brunei sultanı tarafından yabancı şirketlere terkedildi (1877) ve böylece Kuzey Borneo çok geçmeden İngiliz kontrolü altına alınarak yönetimi de North Borneo Chartered Company'ye verildi. 1888'de ise Brunei, Saravak ve Kuzey Borneo resmen İngiliz himayesine girdi.

1891'de İngiltere ve Hollanda arasında İngiliz Borneosu ile Hollanda Borneosu'nun sınırlarını tesbit etmek için bir anlaşma imzalandı. Hollanda Borneosu 1949'daki bağımsızlığından sonra Kalimantan adıyla Endonezya'nın bir bölgesi oldu; Saravak ile Kuzey Borneo (Sabah) da 1963'te Malezya Federasyonu'na bağlanarak İngiliz yönetiminden kurtuldu. 1929'da Brunei Shell Şirketi'nin Seria'da petrol bulmasından sonra ekonomik yönden tek başına yaşayabilecek düzeye gelen Brunei ise 1 Ocak 1984'te İngiltere'nin himayesinden ayrılarak bağımsızlığını elde etti.

#### BİBLİYOGRAFYA :

N. Tarling, *Anglo-Dutch Rivalry in the Malay World 1780-1824*, St. Lucia 1962; R. Nicholl, *European Sources for the History of the Sultanate of Brunei in the Sixteenth Century*, Bandar Seri Begawan 1975; L. E. Williams, *South-East Asia: A History*, New York 1976, s. 121-122, 162, 250-252; B. W. Andaya — L. Y. Andaya, *A History of Malaysia*, London 1982, s. 1-2, 184-191; D. G. E. Hall, *A History of South-East Asia*, London 1987, s. 543-579; C. M. Turnbull, *A History of Malaysia, Singapore and Brunei*, North Sydney 1989; S. B. Scott, "Mohammedanism in Borneo: Notes for a Study of the Local Modifications of Islam and the Extent of its Influence on the Native Tribes", *JAOS*, XXXIII (1913), s. 313-344; T. Harrison, "Bisaya: Borneo-Philippine Impacts of Islam", *The Sarawak Museum Journal*, VII/7, Kuching 1956; a.m.f., "The Advent of Islam to West and North Borneo", *Journal of the Malayan Branch of Royal Asiatic Society*, XLV/1, Singapore 1973, s. 10-20; S. J. Fulton, "Brunei Past and Present", *As.Af.*, XV/1 (1984); O. Schumann, "Borneo", *El<sup>2</sup> Suppl.* (İng.), s. 150-151.



MUHAMMAD ABDUL JABBAR BEG

#### BORNIER, Vicomte Henri de (1825-1901)

H. Peygamber'i  
küçük düşürmeye çalışan  
Mahomet adlı piyesin yazarı  
Fransız edebiyatçısı.

Bugün Fransız edebiyatı eleştirmenleri tarafından önemli bir piyes yazarı olarak kabul edilmemekle birlikte devrinde büyük bir şöhrete ulaşmış olan Bornier 25 Aralık 1825'te Lunel'de (Herauld) doğdu. İlk tahsilini Montpellier'de, hukuk eğitimini de Paris'te yaptı. Şöhreti, 1875'te başarıyla oynanan ve kendisine Fransız Akademisi'nin büyük ödülünü kazandıran *La fille de Ronald* adlı manzum dramdan gelmektedir. Fransız Akademisi üyeliğiyle de taltif edilen (1883) Bornier, daha önce kütüphane memuru olarak girdiği Bibliothèque de l'Arsenal'in müdürlüğüne kadar yükseldi (1889).

1889'da kaleme aldığı manzum dram *Mahomet*'te Hıristiyanlığın İslâmiyet'ten üstünlüğünü ve Hz. Muhammed'in de bunun bilincinde olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Birinci perdesinde Mekke dönemini sergileyen oyun, Câhiliye Arapları'nın durumunu tasvir ettikten sonra birliği sağlayıp yarımadaı düzen getirecek güçlü bir lidere olan ihtiyacı gözler önüne koymaktadır. Piyesde bir yandan Hz. Muhammed'in Hira dağında vahiy alışı temsil edilirken diğer yandan da şarkiyatçıların genel iddiasına uygun olarak bazı keşişlerden Kitâb-ı Mukaddes'i öğrendiği vurgulanmaktadır. Oyunun diğer dört perdesi Medine dönemi ni işlemekte ve İslâm'ın önce bu şehre, sonra Arabistan yarımadasına hâkim oluşu, Bizans ordularının mağlûp edilip Sâsânî İmparatorluğu'nun çökertilisi gibi sosyopolitik muhtevalı olayların yanında Hz. Peygamber'in aile yaşantısını da sergilemektedir. Bu arada Hz. Safiyye, Hz. Âişe ve Hz. Zeyneb'e çeşitli iftiralarda bulunulmakta ve oyun Hz. Peygamber'in bir kadın meselesi yüzünden zehir içerek canına kıyması gibi hayal ürünü bir sahne ile sona ermektedir.

Paris'te provalarına başlanan oyunun sahnelenmemesi için II. Abdülhamid'in emriyle Osmanlı hükümetinin girişimlerinde bulunması üzerine iki ülke arasında bir diplomasi sorunu doğdu. Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın, Paris sefiri Esad Paşa'ya oyunun İslâm'ın peygamberi ve mukaddes değerleri aleyhine bir unsur ihtiva etmediği ve Fransa'nın yönetimin-

Kota Kinabalu'dan bir görünüş — Borneo

